

الله
الرحمن
الرحيم

دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته مهندسی کشاورزی (اقتصاد کشاورزی)

بررسی عوامل مؤثر بر برداشت غیرتجاری چوب توسط حاشیه نشینان جنگل در استان مازندران

توسط

سیده معصومه عمادی فر

استاد راهنما

جناب دکتر عبدالکریم اسماعیلی

اساتید مشاور

جناب دکتر منصور زیبایی

جناب دکتر محمد بخشوده

جناب دکتر آیتاله گرمی کالوس

اسفند ماه ۱۳۹۱

به نام خدا

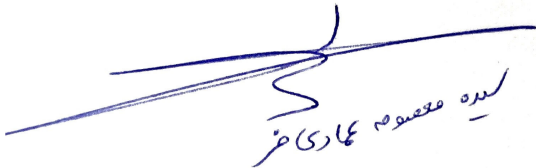
اظہار نامہ

اینجانب سیدہ معصومہ عمادی فر (۸۸۱۱۰۶) دانشجوی رشته مهندسی کشاورزی گرایش اقتصاد کشاورزی دانشکدهی کشاورزی، اظہار می‌کنم کہ این پایان‌نامہ حاصل پژوهش اینجانب بوده و در جاهایی کہ از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. ہم‌چنین اظہار می‌کنم کہ این تحقیق و موضوع پایان‌نامہ‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز می‌باشد.

سیدہ معصومہ عمادی فر

تاریخ: ۱۳۹۱/۱۲/۲۱

امضا:

سیدہ معصومہ عمادی فر

به نام خدا

بررسی عوامل مؤثر بر برداشت غیرتجاری چوب توسط حاشیه نشینان جنگل
در استان مازندران

به کوشش

سیده معصومه عمادی فر

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای
اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

مهندسی کشاورزی (اقتصاد کشاورزی)

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر عبدالکریم اسماعیلی، دانشیار بخش اقتصاد کشاورزی (استاد راهنما و رئیس کمیته).....

دکتر منصور زیبایی، استاد بخش اقتصاد کشاورزی.....

دکتر محمد بخشوده، استاد بخش اقتصاد کشاورزی.....

دکتر آیت‌اله کرمی کالوس، استادیار اقتصاد کشاورزی، دانشگاه یاسوج.....

اسفند ۱۳۹۱

تقدیم به

پدرم

سرم رانه ظلم می تواند خم کند، نه مرگ و نه ترس،

سرم برای بوسیدن دستان تو خم می شود...

سپاسگزاری

بر خود واجب می‌دانم از تمام عزیزانی که در این مسیر مرا یاری دادند، تشکر و قدردانی نمایم. سپاس و فروتنی به پیشگاه تمامی اساتیدی که در طول تحصیل چراغ راهم بودند. بخصوص استاد ارجمند و فرزانه‌ام جناب آقای دکتر عبدالکریم اسماعیلی که راهنمایی این اثر را پذیرفتند. تشکر و قدردانی می‌نمایم از اساتید بزرگواریم جناب آقای دکتر محمد بخشوده و جناب آقای دکتر منصور زیبایی؛ همواره از افتخار شاگردی این اساتید بزرگ، به خود می‌بالم. هم‌چنین تشکر می‌نمایم از جناب آقای دکتر آیت‌اله کرمی کالوس.

بر حسب وظیفه قدردانی می‌نمایم از مادرم و همسرم؛ در پایان سپاس ویژه خود را تقدیم می‌نمایم به پدرم که در این مسیر پشتیبان من بودند.

چکیده

بررسی عوامل مؤثر بر برداشت غیرتجاری چوب توسط حاشیه‌نشینان جنگل در استان مازندران

به کوشش

سیده معصومه عمادی فر

در این مطالعه عوامل مؤثر بر برداشت غیرتجاری چوب توسط خانوارهای حاشیه‌نشین جنگل در استان مازندران مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه و نمونه‌ی مورد نظر نیز با استفاده از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای تهیه گردید. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از رگرسیون خطی و رگرسیون لجیت چندجمله‌ای استفاده شد. نتایج رگرسیون‌های خطی به منظور تعیین و بررسی عوامل مؤثر بر برداشت چوب نشان داد که متغیرهای فاصله روستا تا شهر، امکانات جاده‌ای روستا، فاصله روستا تا جنگل، درآمد، میانگین سال‌های تحصیل در خانوار، مساحت خانه، عمده‌ترین سوخت مصرفی خانوار، درصد افزایش هزینه گاز نسبت به مدت مشابه سال قبل، قیمت چوب، لذت از زیبایی سوختن چوب و مساحت زمین‌های کشاورزی خانوار از عوامل تأثیرگذار بر روی خانوار برای برداشت چوب از جنگل می‌باشند.

به منظور بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به برداشت چوب توسط حاشیه‌نشینان جنگل در روستاها، مقدار ضرایب و اثر نهایی با استفاده از مدل لجیت چندجمله‌ای محاسبه گردید. نتایج نشان داد که متغیرهای سن و تحصیلات سرپرست، درصد افزایش هزینه‌های گاز و آگاهی از قوانین و مقررات جنگل، متغیرهای مؤثر بر تمایل به برداشت چوب می‌باشند. در تحلیل اثرات نهایی، نتایج نشان داد که متغیرهای سن سرپرست، درآمد، درصد افزایش هزینه‌های گاز و آگاهی از قوانین و مقررات جنگل، دارای اثرات نهایی معنادار بر روی تمایل به برداشت چوب می‌باشند.

رفع مشکلات اقتصادی روستانشینان، بهبود وضعیت راه‌های روستایی، ایجاد امکاناتی جهت بهبود سوخت مصرفی، آموزش و بالا بردن سطح آگاهی روستائیان از قوانین و مقررات و اجرای قیمت‌های ترجیحی انرژی گاز مهم‌ترین پیشنهادات مطرح شده بر اساس نتایج مطالعه می‌باشند.

فهرست

صفحه	عنوان
۲	۱ - مقدمه
۲	۱-۱ طرح مسئله
۵	۲-۱ اهمیت مطالعه
۹	۳-۱ اهداف تحقیق
۱۰	۴-۱ فرضیات تحقیق
۱۲	۲ - مروری بر مطالعات انجام شده
۱۲	۱-۲ تجربیات داخلی
۲۱	۲-۲ تجربیات جهانی
۳۱	۳-۲ جمع‌بندی مطالعات انجام شده
۳۴	۳ - تئوری و روش تحقیق
۳۴	۱-۳ داده‌های مورد نیاز
۳۵	۲-۳ منطقه مورد مطالعه
۳۶	۳-۳ روش نمونه‌گیری
۳۷	۴-۳ روایی و پایایی ابزار سنجش

عنوان	صفحه
۵-۳ روش تحقیق و تصریح مدل	۳۹
۳-۵-۱ مدل لاجیت چندجمله‌ای (MNL)	۴۱
۳-۵-۲ فرضیه گزینه ای نامرتبط (IIA)	۴۴
۳-۵-۳ فرضیه تست ضرایب	۴۵
۳-۵-۴ تست اثرات متغیرهای مستقل	۴۵
۳-۵-۵ اثر نهایی در مدل های لاجیت چندجمله‌ای	۴۶
۳-۶ آزمون همسانی واریانس	۴۷
۳-۷ آزمون هم خطی	۴۸
۳-۸ آزمون خودهمبستگی	۴۹
۳-۹ آزمون خوبی برازش	۵۰
۴- نتایج و بحث	۵۲
۴-۱ ویژگی های اقتصادی - اجتماعی نمونه مورد مطالعه	۵۲
۴-۲ بررسی عوامل مؤثر بر مقدار برداشت چوب جنگل به منظور سوخت	۵۶
۴-۳ بررسی عوامل مؤثر بر مقدار برداشت چوب جنگل به منظور مصارف غیرسوخت	۵۹
۴-۴ بررسی عوامل مختلف مؤثر بر تمایل به برداشت چوب جنگل	۶۱
۵- نتیجه گیری و پیشنهادات	۷۱
۵-۱ خلاصه و نتیجه گیری	۷۱
۵-۲ پیشنهادات	۷۲
فهرست منابع	۷۴

فهرست جدول‌ها

شماره و عنوان	صفحه
جدول ۱-۲: متغیرهای مؤثر شناخته شده بر برداشت چوب از جنگل در مطالعات خارجی مورد بررسی	۳۲
جدول ۱-۳: متغیرهای توضیحی مورد استفاده در مدل رگرسیون خطی بررسی کننده ی عوامل مؤثر بر برداشت چوب به منظور استفاده ی سوخت (هیزم)	۴۰
جدول ۲-۳: متغیرهای توضیحی مورد استفاده در مدل رگرسیون خطی بررسی کننده ی عوامل مؤثر بر برداشت چوب به منظور استفاده در مصارف غیرسوختی	۴۱
جدول ۱-۴: ویژگی های اقتصادی - اجتماعی خانوارها در نمونه مورد بررسی	۵۳
جدول ۲-۴: وضعیت تحصیلات در خانوارهای مورد بررسی	۵۴
جدول ۳-۴: میزان برداشت چوب توسط خانوارهای روستایی حواشی جنگل	۵۵
جدول ۴-۴: وضعیت پاسخگویان از نظر تمایل به برداشت چوب های جنگلی	۵۵
جدول ۵-۴: عوامل مؤثر بر برداشت چوب به منظور سوخت	۵۸
جدول ۶-۴: عوامل مؤثر بر برداشت چوب به منظور مصارف غیرسوخت	۶۰
جدول ۷-۴: تمایل به برداشت چوب جنگل توسط خانوار	۶۱
جدول ۸-۴: متغیرهای توضیحی مورد استفاده در مدل لاجیت چندجمله ای تمایل به برداشت چوب	۶۳
جدول ۹-۴: نتایج برآورد مدل لاجیت چندجمله ای عوامل مؤثر بر تمایل به برداشت چوب از جنگل توسط خانوارهای حاشیه نشین جنگل	۶۴
جدول ۱۰-۴: اثرات نهایی عوامل مؤثر بر تمایل به برداشت چوب توسط خانوارهای حاشیه نشین جنگل	۶۵
جدول ۱۱-۴: مشخصات مربوط به خانوارها به تفکیک تمایل به برداشت چوب	۶۷
جدول ۱۲-۴: نتایج ارزیابی دقت مدل لاجیت چندجمله ای تخمینی	۶۹

فصل اول

مقدمه

۱ - مقدمه

۱-۱ طرح مسئله

بی‌شک در شرایط فعلی بسیاری از کشورهای جهان، این طرز فکر که منابع طبیعی تجدیدشونده تنها برای مقاصد فعلی صنعتی و تولید چوب و پرورش دام می‌باشد، بسر آمده و به جای این‌گونه استفاده و بهره‌برداری‌های اقتصادی، امروزه بیش‌تر ارزش‌های زیست محیطی آن در نظر بوده و برای پهنه وسیعی از کره زمین وجود این منابع به معنای استمرار حیات و تداوم زندگی است و محو نابودی آن مرگ و نیستی جوامع بشری را سبب می‌شود (کمپته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

حفاظت، احیاء و توسعه پایدار منابع طبیعی از وظایف اصلی دولت‌ها به شمار می‌رود. با توجه به نقش اساسی و محوری منابع طبیعی در تأمین اکسیژن و امنیت حیاتی انسان‌ها، شاید بتوان گفت منابع طبیعی مهم‌تر از امنیت غذایی است.

بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی نیازمند حفاظت از آن‌ها می‌باشد. فعالیت‌های انسان، به ویژه در دو قرن اخیر، اثر عمیقی بر منابع زیست محیطی داشته است. جنگل‌ها و مراتع، اصلی‌ترین منابع برای استمرار حیات بشر، بقای کره‌ی زمین و پشتوانه محیط زیست هستند. تخلیه سریع منابع جنگلی سوالات اخلاقی و عملی زیادی را در مورد نسل‌های حال و آینده برانگیخته است. با نابودی سطح وسیعی از جنگل‌های کره‌ی زمین، انگیزه‌ی حفاظت از عرصه‌های طبیعی تقویت شده است.

جنگل‌ها جزء لاینفک توسعه پایدار جهانی می‌باشند و مدیریت پایدار جنگل می‌تواند نقش

مهمی در توسعه پایدار، ریشه کن کردن فقر و دستیابی به اهداف بین المللی توسعه، ایفا نماید. مساحت جنگل‌های جهان ۴ میلیارد هکتار است که ۳۱ درصد از مساحت کل زمین را می‌پوشانند. جنگل‌ها، زیستگاه ۸۰ درصد گونه‌های زیستی زمین می‌باشند (سازمان ملل، ۲۰۱۱). طبق برآورد بانک جهانی، معیشت بیش از ۱/۶ میلیارد نفر به جنگل‌ها بستگی دارد. جنگل‌ها، پناهگاه مردم و زیستگاه گونه‌های زیستی، منبعی برای غذا، دارو و آب تمیز بوده، نقش مهمی در حفظ محیط زیست و اقلیم پایدار جهانی دارند؛ همه‌ی این عناصر به اتفاق یکدیگر، مبین این امر می‌باشند که جنگل‌ها برای بقا و رفاه همه‌ی ۷ میلیارد نفر مردم در سرتاسر جهان، حیاتی هستند (سازمان ملل، ۲۰۱۱).

سازمان ملل متحد دهه ۲۰۱۰ لغایت ۲۰۲۰ را «دهه ملل متحد برای بیابان و مبارزه با بیابان‌زایی»^۱ اعلام کرد. مجمع عمومی سازمان ملل، به منظور ارتقای سطح آگاهی‌ها در مورد مدیریت پایدار، حفاظت و توسعه‌ی پایدار همه انواع جنگل‌ها برای استفاده و منفعت نسل حاضر و نسل‌های آینده، سال ۲۰۱۱ را به عنوان سال بین المللی جنگل‌ها، با شعار «جنگل برای مردم»^۲ معرفی کرد. این مضمون، به نقش محوری مردم در مدیریت پایدار، محافظت و توسعه پایدار جنگل‌های جهان اشاره می‌کند.

تغییرات و تحولات کره زمین، گرم شدن هوا، رشد فزاینده جمعیت در دو قرن اخیر، تغییرات الگوی مصرف ساکنان کره خاکی، جملگی کاهش پوشش گیاهی و تخریب جنگل و مرتع را در بر داشته است (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷). فائو برآورد می‌کند که هر ساله ۱۳۰ هزار کیلومتر مربع از جنگل‌های جهان با قطع درختان از بین می‌روند. تبدیل به زمین کشاورزی، برداشت بیش از حد و ناپایدار چوب، شیوه‌های نادرست مدیریت زمین و ایجاد شهرک‌های انسانی، شایع‌ترین دلایل نابودی مناطق جنگلی هستند.

طبق گزارش بانک جهانی اگر در هر دو مترمربع جنگل یک درخت وجود داشته باشد، هر سال بیش از ۴۱۰ هزار میلیارد درخت قطع می‌شود (روزنامه ایران، شماره ۳۸۷۸). بر مبنای مطالعات ۴۶ درصد از جنگل‌های دنیا به سایر کاربری‌ها تبدیل شده‌اند و صرفاً ۲۲

1 - United Nations Decade For Deserts And The Fight Against Desertification

2 - Forests For People

درصد از جنگل‌های اولیه و یا ۴۰ درصد از جنگل‌های باقیمانده در سطح دنیا هنوز به صورت دست‌نخورده باقی مانده‌اند (پیله ور، ۱۳۸۶).

به گفته بانک جهانی (۲۰۱۱)، بیش از ۲۰ درصد انتشار گازهای گلخانه‌ای که منجر به گرم شدن زمین می‌شود، به علت جنگل‌زدایی است. طبق برآورد فائو، جنگل‌ها و خاک‌های جنگلی جهان، می‌توانند بیش از یک تریلیون تن کربن در خود ذخیره کنند، یعنی دو برابر مقدار موجود در جو. بانک جهانی برآورد می‌کند که جنگل‌ها زیستگاه دو سوم موجودات روی زمین را فراهم کرده و جنگل‌زدایی در جنگل‌های انبوه گرمسیری، باعث از بین رفتن روزانه ۱۰۰ گونه زیستی می‌گردد. طبق برآوردهای به عمل آمده، پیش‌بینی می‌شود در صورتی که نرخ جنگل‌زدایی در جنگل‌های گرمسیری همچنان ادامه یابد، این احتمال وجود خواهد داشت که تا ۵۰ الی ۱۰۰ سال آینده، نیمی از تمامی گستره‌ی گونه‌ای منقرض شوند.

به طور تاریخی، دولت مالکت جنگل‌هاست، اما به علت مشکلات مربوط به نظارت و اجرای حقوق مالکیت، خانوارها اغلب جنگل را منبعی با دسترسی آزاد می‌نگرند. با وجود حمایت‌های دولت و اجرای برنامه‌های جنگل‌کاری، جنگل‌زدایی همچنان ادامه دارد، بخصوص در مناطقی که قوانین مالکیت جنگل امنیت کافی ایجاد نمی‌کنند و ساکنین فقیر در اطراف جنگل‌ها سکونت دارند. علت اصلی جنگل‌زدایی، جمع‌آوری هیزم می‌باشد (الیور^۱، ۲۰۰۴).

آنچه می‌دانیم بیانگر اهمیت توجه به موضوع جنگل و تخریب منابع جنگلی می‌باشد. علاوه بر آن، شرایط ناپایدار بوم‌شناختی جنگل‌های شمال کشور در چند دهه اخیر با دگرگونی‌ها و ناپایداری‌های شرایط اجتماعی و اقتصادی روستائیان و جنگل‌نشینان توأم گشته و جنگل‌ها را بیش از پیش با خطر تخریب مواجه کرده است. بنابراین این مسائل مورد توجه و مبنای انتخاب موضوع مطالعه‌ی حاضر قرار گرفته است.

۲-۱ اهمیت مطالعه

در برنامه چهارم و پنجم توسعه، منابع طبیعی و کشاورزی به عنوان محور توسعه معرفی شده است.

بازبینی نظام کنونی مدیریت منابع جنگلی با هدف توسعه پایدار، ضروری است. مدیریت پایدار جنگل مبحثی کاملاً اکولوژیک نیست، بلکه از جنبه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی - اقتصادی برخوردار است که بر پیچیدگی‌های آن می‌افزاید (ولفسلنر^۱، ۲۰۰۵).

تغییر الگوی زیست در روند افزایش مصرف محصولات سلولزی و چوبی، توسعه شهرک‌های صنعتی و مسکونی، گسترش راه‌های ارتباطی و شبکه‌های برق و تلفن و لوله‌های گاز و نفت و آب و ... همگی کاهش کمی و کیفی جنگل را در سطح جهانی و کشور ایران در بر داشته است (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

کاهش و تخریب جنگل‌ها و مراتع در مناطق مختلف متفاوت می‌باشد. مناطقی که دارای تراکم جمعیت می‌باشند و نواحی که ساکنین آن از فرهنگ منابع طبیعی برخوردار نیستند و کشورهایی که تحت استعمار دول دیگر قرار دارند، بیش‌ترین آسیب را می‌بینند (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

حفظ منابع آب و خاک تا حدود زیادی به منابع جنگلی بستگی دارد و داشتن جنگل و حفظ آن یکی از معیارهای اصلی توسعه می‌باشد. کشور ایران با توجه به توپوگرافی و شرایط اقلیمی خاص خود از لحاظ پوشش جنگلی در وضعیت بحرانی قرار دارد و وسعت جنگل‌های آن بسیار پایین‌تر از تراز سرانه جنگل در دنیا است. طبق نظر کارشناسان فائو چنانچه سطح جنگل‌های هر کشوری کمتر از ۲۵ درصد خاک آن کشور باشد، از نظر محیط زیست انسانی در وضعیت بحرانی قرار دارد. بنابراین پوشش حدود ۷/۵ درصد سطح کل کشور از جنگل، منبع بسیار محدودی در مقابل نیازهای چوبی کشور محسوب می‌شود. سرانه جنگل در جهان ۰/۸ هکتار و در ایران ۰/۲ هکتار می‌باشد، بنابراین ایران از کشورهایی است که از لحاظ منابع جنگلی بسیار فقیر می‌باشد. ضمن اینکه سطح جنگل‌های کشور از ۴۰ سال گذشته تاکنون

1 - Wolfslehner

حدود ۱۱ درصد کاهش را نشان می‌دهد (سلملیان، ۱۳۸۷).

اگرچه این ارقام سال‌هاست زنگ خطر را برای کشور ما به صدا درآورده است، ولی استفاده نامعقول و بدون برنامه از منابع جنگلی برای منافع اقتصادی ادامه داشته و سازگاری با طبیعت و توجه به ابعاد اجتماعی و زیست محیطی جنگل نادیده گرفته می‌شود.

مساحت جنگل‌های کل کشور، ۱۴۳۱۸۸۷۲ هکتار می‌باشد که از این میان، استان مازندران ۱۰۰۶۵۱۸ هکتار جنگل دارا می‌باشد (سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۸۷).

جنگل‌های شمال کشور با تنوع خاص ژنتیکی یکی از بزرگ‌ترین ذخائر ملی کشور محسوب می‌شوند. اهمیت این جنگل‌ها از نظر اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی، برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح برای حفاظت از این جنگل‌ها را ایجاب می‌نماید. مسأله کاهش سطح جنگل‌های شمال کشور از بحث‌های مهم سال‌های اخیر می‌باشد (پیر باوقار و درویش صفت، ۱۳۸۳).

تنها جنگل‌های تولیدی، تجاری و اقتصادی به معنی تعاریف تئوریک، جنگل‌های خزری شمال کشور هستند. جنگل‌های خزری از اکوسیستم‌های منحصر بفرد جهان در نیمکره شمالی محسوب می‌شوند که علاوه بر تولید چوب، وظیفه حفاظت خاک، تنظیم آب، تأمین نیازهای تفریحی و بسیاری موارد زیست محیطی دیگر را به عهده دارند (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

بر اساس مطالعات انجام گرفته، اهمیت زیست محیطی این جنگل‌ها در بحث تأمین آب و حفاظت از خاک بسیار بالا است. نمونه‌ای از این مثال سیل‌های پیاپی در چندین سال اخیر در گلستان است که با تخریب جنگل در بالادست، شاهد بروز سالانه سیل در منطقه جنگلی می‌باشیم. نقش این جنگل‌ها در تلطیف هوا و کاهش اثرات تغییرات اقلیمی نیز بارز و فوق‌العاده است. علاوه بر این، این جنگل‌ها هم‌اکنون از لحاظ اقتصادی نیز در معیشت مردم محلی نقش مهمی ایفا می‌کنند (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

به طور بالقوه جنگل‌نشینان و روستاییان برای تنوع زیستی تهدید محسوب نمی‌شوند، بلکه می‌توانند نقش حفاظتی هم ایفا نمایند. اما از آنجا که نیازهای آن‌ها که در صدر آن‌ها سوخت و

معیشت قرار دارد، تأمین نمی‌شود، به ناچار میزان بهره‌برداری شان را از طبیعت بالا می‌برند.

در یک برآورد عمومی، میزان برداشت چوب توسط جنگل نشینان و روستاییان برای مصرف سوخت، پخت و پز، حمام، فرآوری محصولات کشاورزی و ساختمان، نزدیک به دو برابر ظرفیت رویش و تولید طبیعی جنگل‌هاست (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که در حدود ۷۸۳۹۰ خانوار در ۳۴۰۱ آبادی در داخل و حاشیه جنگل‌های خزری زندگی می‌کنند. این خانوارها ضمن مواجهه با مشکلات عدیده اقتصادی، اجتماعی، آموزشی، بهداشتی و خدماتی به لحاظ شیوه زندگی معیشتی و خاص این جوامع با تغییر کاربری جنگل‌ها و ایجاد زمین زراعی و باغ، مصرف چوب برای تأمین انرژی و گرما، تخریب جنگل‌ها برای احداث بنه سراهای دامداری، تأمین علوفه مورد نیاز دام‌های متعلق به ساکنین روستاها و بخش حاشیه‌ای جنگل‌ها، برداشت چوب برای احداث و ترمیم دامسراها اشاره‌ای به اثرات تخریبی ناشی از حضور انسان‌ها در جنگل‌ها و شیوه نامطلوب معیشتی آنان به علت عدم دسترسی به حامل‌های انرژی جایگزین، مصالح جدید ساخت و ساز اماکن مسکونی و فقر و محرومیت‌های اقتصادی است (کمیته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

اهم موضوعات مربوط به چالش‌های اجتماعی - اقتصادی جنگل‌های شمال کشور شامل موارد زیر است:

- حضور دام و دامدار، مردم فقیر، روستائیان و خانوارهای جنگل‌نشین در عرصه‌های جنگلی و وابستگی اقتصادی و معیشتی آنان به عرصه‌های جنگلی
- افزایش جمعیت انسانی و ایجاد تقاضاهای جدید برای رفع نیازهای زندگی، معیشتی و شغلی از عرصه‌های منابع طبیعی
- توسعه نیافتگی روابط اجتماعی جنگل‌نشینان
- فقر و ضعف توانمندی‌های مهارتی و سرمایه‌ای بهره‌برداران از منابع طبیعی
- بازدهی پائین اراضی زیر کشت در داخل جنگل به دلیل کوچک بودن سطح، پرشیب بودن

و پراکندگی واحدها و عدم امکان بکارگیری از فن آوری که موجب تبدیل و تغییر کاربری اراضی جنگل و گرایش خانوارها به انتخاب شیوه‌های معیشتی دیگر از جمله دامداری در عرصه‌های منابع طبیعی شده است.

- کمبود مطالعات جامع و برنامه‌های توسعه‌ای پایدار در روستاهای داخل جنگل (کمپته مشترک تدوین برنامه راهبردی جنگل‌های کشور، ۱۳۸۷).

رابطه بسیار نزدیکی میان سیاست‌های بخش جنگل، با سیاست‌ها و برنامه‌های سایر بخش‌ها وجود دارد. رابطه سیاست‌هایی مانند قیمت‌گذاری، دامداری، جمعیت، نظام بهره‌برداری از اراضی با وضعیت جنگل‌ها، کاملاً مشخص و قابل درک است. از سوی دیگر شرایط نامساعد اقتصاد ملی و عدم ثبات سیاسی، موجب عدم سرمایه‌گذاری در جنگل‌داری شده و انگیزه حفظ منابع طبیعی را به انگیزه برداشت هر چه بیش‌تر از آن تبدیل می‌کند (شادی طلب، ۱۳۸۱).

دولت با توجه به برخی مشکلات ریشه‌ای اقتصاد کشور، طرح جامع تحول اقتصادی را به منظور اصلاح ساختار اقتصادی تهیه کرد؛ که مهم‌ترین برنامه آن، هدفمند کردن یارانه‌ها، از جمله یارانه حامل‌های انرژی (مانند بنزین، گاز، برق) است. هر چند یکی از معایب و اشکالات پرداخت یارانه‌ها، برهم خوردن الگوی مصرف خانوارها و اثرات مضر زیست محیطی مصرف زیاد حامل‌های انرژی بوده است (روابط عمومی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۸)، اما عدم دسترسی روستاییان و عشایر به سوخت فسیلی نیز یکی از عوامل تخریب جنگل‌ها و مراتع می‌باشد (برنامه پنجم توسعه). در فصل پنجم، بند (و) ماده ۱۳۵ برنامه پنجم توسعه، جهت اصلاح الگوی بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، دولت باید اولویت‌گازرسانی به مناطق و روستاهای جنگلی با دریافت هزینه به قیمت ترجیحی را مورد توجه قرار دهد.

در تبصره ۱، از بند ۱ قانون هدفمند کردن یارانه‌ها نیز، دولت مجاز شده است در خصوص قیمت‌های برق و گاز طبیعی، به لحاظ مناطق جغرافیایی، نوع، میزان و زمان مصرف، قیمت‌های ترجیحی را اعمال کند (گزارش روابط عمومی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۸).

تأمین سوخت ارزان و رایگان و صرفه‌جویی اقتصادی از طریق تهیه چوب جنگلی برای سوخت روزانه، مساله‌ای است که موجب افزایش دست‌درازی روستاییان به جنگل پس از طرح

هدفمندی یارانه‌ها شده است. گزارش‌های دریافتی از منابع و مسوولان محلی از روی آوردن به استفاده از چوب جنگل برای سوخت در روستاها حکایت دارد. هم‌چنین میزان برداشت چوب توسط جنگل‌نشینان و روستاییان نزدیک به دو برابر ظرفیت رویش و تولید طبیعی جنگل‌ها برآورد شده است (خبرگزاری جمهوری اسلامی به نقل از رئیس روابط عمومی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری چهارمحال و بختیاری، ۱۳۸۹).

بیکاری باعث می‌شود مردم برای رفع نیازهای خود فشار زیادی بر جنگل‌ها و مراتع وارد آورند. افزایش جمعیت و نیاز جوامع به مواد غذایی در تخریب جنگل‌ها و تبدیل آن به زمین‌های کشاورزی مؤثر می‌باشد. هم‌چنین ورود انسان به جنگل جهت فرار از آلودگی‌های شهری؛ فعالیت‌های صنعتی و افزایش برخی از گازهای تشکیل دهنده باران اسیدی؛ چرای بی‌رویه دام؛ ورود توریسم در جنگل و آلودگی محیط جنگلی؛ استفاده از خزها و گیاهان همیشه سبز جنگلی که حالت تزئینی دارند در تخریب جنگل‌ها نقش داشته است.

هم‌چنین می‌دانیم که افزایش سریع جمعیت انسانی و دامی، گسترش بدون برنامه زمین‌های زراعی و بهره‌برداری‌های تجاری کنترل نشده، از دلایل اصلی جنگل‌زدایی در منطقه آسیا، از جمله ایران هستند. اما تأثیر همه این عوامل با بی‌توجهی به مردمی که به جنگل وابسته‌اند، تخریب‌ها را تشدید کرده است (شادی طلب، ۱۳۸۱). سالانه در حدود ۳ میلیون مترمکعب چوب، به صورت غیرقانونی توسط جنگل‌نشینان برداشت می‌شود. برداشت چوب توسط روستائیان را نیز باید به این میزان اضافه کرد.

بر این اساس، مطالعه حاضر بر آن است تا به بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر برداشت چوب توسط حاشیه‌نشینان جنگل در استان مازندران بپردازد.

۳-۱ اهداف تحقیق

در راستای بررسی عوامل مؤثر بر برداشت چوب توسط حاشیه‌نشینان جنگل در استان مازندران، اهداف جزئی ذیل مدنظر می‌باشند:

- (۱) بررسی میزان برداشت چوب توسط خانوارهای روستایی ساکن در حاشیه جنگل
- (۲) بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر میزان برداشت چوب توسط خانوارهای حاشیه‌نشین جنگل
- (۳) بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به برداشت چوب به منظور سوخت و خانه‌سازی
- (۴) بررسی میزان اثرگذاری سیاست حذف یارانه‌های حامل‌های انرژی بر برداشت چوب توسط روستائیان حاشیه‌نشین جنگل

۴-۱ فرضیات تحقیق

- (۱) میزان برداشت چوب با درآمد روستائیان رابطه عکس دارد.
- (۲) میزان برداشت چوب با بعد خانوار رابطه مستقیم دارد.
- (۳) میزان برداشت چوب با میزان سنوات تحصیلی سرپرست خانوار رابطه عکس دارد.
- (۴) میزان برداشت چوب با مساحت خانه‌ی خانوار روستایی رابطه مستقیم دارد.
- (۵) میزان برداشت چوب با فاصله روستا تا شهر رابطه مستقیم و با فاصله روستا تا جنگل رابطه عکس دارد.
- (۶) با هدفمندسازی قیمت سوخت، تمایل به برداشت چوب افزایش یافته است.